

alakító elveit vizsgáltuk. A kérdés e nagyszerkezeteknél nem a fõnt idézett „hogyan lesz ebbõl mondat?”, hanem az, „hogyan lesz ebbõl regényforma?”

A dekonstruáló szerkesztés és építkezés kérdéseit a jelek szerint még jó ideig napirenden fogja tartani a prózáírás. Akkor is, ha nagy mûfaji látomásokat ellenpontoz, kiforgat, elferdít, fölapróz, akkor is, ha epikai s valamiféle szenzuális mûvelõdéstörténeti anyagot sűrít egy idõben a leírásba, beszámolóba, hajónaplóba vagy publicisztikába. Ha a *Hahn-Hahn grófnõ pillantását* elágazásaival, közép-európai ornamentikájával és elemeinek csapongásával együtt Danilo Kiš egyik variációjának fényében olvassuk, úgy érezzük, a tárgyhoz is, kettejüköz is egy alapvetõen fontos bensõ perspektívából közelíthetünk: „nemcsak szavakkal frunk, hanem lényünkkel, ethosszal és mítosszal, érzéseinkkel, hagyománnyal, kultúrával, nyelvi asszociációk szárnyalásával, mindazzal tehát, ami a nyelvi automatizmus révén a csukló mozgékonyágát eredményezi (és fordítva)”. Ennek a gyakorlatnak egyik megvalósulása a most olvasott Duna-könyv.

THOMKA Beáta

ELMULASZTOTT LEHETÕSÉGEK

Beder István: *Szomjúság földje*. Forum Kiadó, Újvidék, 1992

A jó könyvcím felcsigázza, fokozza érdeklõdésünket. Sugall és sejtet. Információt elõlegez a mûrõl, melynek bevezetõ eleme. Beder István új könyvének címe, *Szomjúság földje*, jól megválasztott, tömör és asszociatív. Utal a megformált élményanyag jellegére és a társadalmi közegre, amelyhez kötõdik. Ugyanakkor a vágyak világa, a mindig vesztes kisember sorsa felé irányítja figyelmünket.

Az ostoroki tanyavilág, melyet Beder regénye a II. világháború kitörése elõtti állapotában mutat meg, a nagy csalódások és vereségek világa: vergõdnek s szorongatottságból képtelenek kitörni jobb sorsra érdemes hõsei. Életüket, mely õnmagában szép, természetes, emberséges és boldog is lehetne, szegénység, gazdasági elmaradottság és elnyomás, a hatalmi terror erõsödése, a készülõdõ háború elõszele rontja el. Mindez gazdag, változatos és alkotói lehetõségeken bõvelkedõ regényanyag, hiszen számtalan kis történet, emberi sorsdráma merül fel benne, egyéni-közösségi konfliktusok, örök beteljesületlen vágyak, szenvedélyek, titkok, babonák, mesék, hagyományok kötõdnek hozzá.

A regény fõhõse a hatéves Pista, s ez a gyermeki látószög jegyét nyomja a történetre. Ista-Pista, mielõtt iskolába indulna s ezáltal végképp elszakadna attól az életformától, melyet Ostorok jelent számára, egy teljes évet tölt nagyszülei tanyáján. Ez a világ megkedtségében is összehasonlíthatatlanul természetesebb annál a külvárosinál, melyben gyermekkorát tölti, s ahol értelmesebb szórakozás hiányában, összejátszva kocsmába osonó apjával, naphosszat „veri az üllõt bõszen”. A tanyán játék és munka közben mindent regisztrál gyermekszeme. Képzelete, mely végre felszabadult az urbánus világ eseménytelenségének korlátai alól, sajátos módon fogadja be s dolgozza fel a látottakat: a tanyasi élet eseményeit és jelenségeit, melyek csodálattal töltik el. Olykor a felnõtteknél is racionálisabb, reálisabb megállapításokra jut. Az egész család szeme fénye, hiszen tagjaihoz – nagyapóhoz, nagyanyához, Violához és Ábrishoz – nemcsak rokon szálak és a szeretet fûzi, hanem azok az elvárások és célok is, melyeket a felnõttek

támasztottak iránta, s amely célok véghezvitelét tőle várják el. Rendezetlen életű szülei, epilepsziás nagybátyja s nyomorék nagynénje mellett ugyanis a család egyetlen egészséges, életképes tagja. Elsősorban nagyapa látja benne kicsiny, fejlődésképtelen gazdagságának majdani felvirágoztatóját. „Csak azért szeretném még tíz évig kihúzni, hogy megmutassam neked az utat. A mezei munka egész embert kíván. Tíz év múlva én már apóka leszek, te meg éppen belépsz a legénykorba. Péter-Pál napján megfogod a kaszát, és az lesz életedem legszebb ünnepe” – mondogatja. Ista-Pista egy év alatt közvetlen átélője, részese lesz a tanyasi élet mindennapjainak (munka, gondok), ünnepeinek (karácsony, farsang, disznótor) és különös eseményeinek (Csaruga látogatása, a törzskönyvezett bika esete stb). Segít nagyapónak a mezei munkában, nagyanyónak a ház körül, hallgatja a csonttuberkulózisban szenvedő Viola álmok, vágyak teremtette fantasztikus meséit, s többre hivatott Ábris bátyjának beszámolóit az időjárásról. Közben megismeri s megérti az egész tanyasi világot, az elviselhetetlen adóterhek és a terjeszkedő nagybirtok szorongatta törpebirtokosok kálváriáját, a tanyasi élet mechanizmusát s jellegzetes figuráit: a féktelen, mulatozó nagybirtokos és cigány babáját, a hisztérikus nagyságát, a csendőröket, a zselléreket, a cselédeket, a koldusokat, a házalókat stb. Szeme előtt emberi drámák zajlanak: Violáé, aki mesebeli hercegeket képzel magának, hogy aztán végső kétségbeesésében, betegségtől nyomorítottan az utolsó szalmaszálabba, az öregedő, szintén beteg Imolya házassági ígéretébe kapaszkodjék; Ábris, kinek egyetlen lehetősége a tovább élésre, ha feleségül veszi a nincstelen s lenézett Mazák Katit, ám ezt nagyapó nem látja be; városba menekvő szüleié és az egész tanyavilágé. Mire letelik az egy év, s iskolába kell indulnia, testben és lélekben megedződött fiúcska válik belőle. Az a nap, amikor édesapja érte jön, hogy visszavigye a városba, nemcsak számára jelenti majd tanyához fűződő élményeinek végét, s egy új élet kezdetét, hanem a világtörténelemben is fontos dátum lesz. Az újdonságként felszerelt rádió ugyanis épp akkor mondja be, hogy a német csapatok bevonultak Lengyelországba, amiről tudjuk, hogy a világháború kezdete. Ez nagyapó unokájához fűzött reményeinek és terveinek végső összeomlását is jelenti, nemcsak azért mert Pista elkerül Ostorokról, hanem mert a tanya, mely ellenáll a nagybirtok gátlástalan terjeszkedésének, kibírja a gazdasági elnyomás terheit, mindenestül összeroppan, s elpusztul a vészben. Történetét már a felnőtt Pista mondja el számunkra a regény elbeszélőjeként, míg a háttérben egy személytelenebb, általánosító és összegező, a dolgok lényegébe tekintő elbeszélő ténykedését fedezzük fel.

Minden együtt van ebben a könyvben, ami egy jó regény megírásához szükséges: nagyszerű tematika, teljes valóságalap, bravúros elbeszélői megoldások, különös regényhősök stb., csak meg kellett volna formálni, életet kellett volna lehelni belé. Sajnos ez az, ami a legkevésbé sikerült Beder Istvánnak. Mintha csak készülő regényének vázlatát írta volna meg ebben a könyvben, anélkül hogy epikai hitellel, életszerűsége, gondos megformálásra, ábrázolásra, kifejezésre, egyénítésre törekedett volna. A korábbi könyveiről írott kritikákat olvasva szinte ugyanezekre a kifogásokra bukkanunk. Mintha mindig ugyanabba a hibába esne az író. Nem ábrázolja s nem fejezi ki a dolgokat, a tényeket, hanem hirdeti, megmondja őket az olvasónak. Hősei sztereotípek (gondos, jószívű nagyanyó; szigorú nagyapa; bolondos nagysága; mulatozó gazda; italozó vő; babonás öregasszony) és élettelenek. Sem beszélgetni, sem mesélni nem tudnak. Szegény nagyapa, amikor unokáját okítja vagy mesél neki, mintha lexikont olvasna föl, úgy hangzik. Nagyanyó – aki nagyon jószágos, igazságos, dolgos, gondos, mint amilyenek a nagymamák lenni szoktak – alig-alig kel életre ebben a regényben. Ugyanez a helyzet Pista szüleiével és Ábrissal is. Talán csak Viola lényének, jellemének megformálására

fordított több figyelmet az író, hiszen tragikus sorsából adódóan érdekes figura. Bár a nyomorék lány egyéni tragédiáját még ennél is jobban ki lehetett volna élezni. A részletek, epizódok kidolgozásával is ugyanez a helyzet: az író nem szentelt kellő figyelmet megformálásukra, s így hiteltelenekek, közhelyszerűek maradtak. Pl. egy családi összefüggés alkalmával a család nőtagjai biztos, hogy pletykáznak, a férfiak kedélyesen borozgatnak, s még véletlenül sem történik velük váratlan, egyéni, különös, másokra nem jellemző dolog. Beszédük mesterkéltséggel, hihetetlenül választékos. „Ilka, kérlek” – affektálnak a babonás, tanyasi asszonyok, s zajos életet élő férjéről, gazdasági pangásról, birtokegyesítésről, földült lelkiállapotról, színek tobzódásáról, az ideális nő milyenségéről beszélnek.

Beder István *Szomjúság földje* című regényét olvasva az lehet az érzésünk, hogy az író rátalált egy nagyszerű lehetőségre, de nem használta fel kellőképpen arra, hogy a vajdasági magyar irodalom remek darabját faragja belőle.

BENCE Erika

VOLT EGYSZER EGY SZERELEM

Monoszló Dezső: *A szerelem öt évszaka*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991

„György nem azon tűnődött, hogyan öli meg a sárkányt, hanem azon, hogy az ember tulajdonképpen kettőzve éli az életet, egyszer, amikor történik vele s egyszer, amikor utánagondol” (*A szerelem öt évszaka*). A címadó novella kezdő sorai kulcsmondatok, melyek Monoszló Dezső e kötetbe foglalt novelláinak legjellemzőbb vonását, az emlékező elbeszélői attitűdöt magyarázzák. A kis novellaciklus minden darabja elmúlt, vagy – mint később szövegszerűen is megfogalmazást nyer – csak ideiglenesen elveszített, de meghatározott emlékképek, motívumok, hangulatok által megelevenedő történetek újraélései, tudati lecsapódásai. Az öt novella (*Japán szerelem*, *Marienbadba egyedül*, *Kutyatejet isznak a lepkék*, *Vadlegelő Csillag*, *A szerelem öt évszaka*) nemcsak tematikailag függ össze – a szerelemről, férfi és nő örök vonzódáson és ellentétben alapuló kapcsolatáról szólnak –, hanem egyfajta folyamatszerűsége is figyelmesek leszünk olvasásuk közben. A történetzálak az utolsó és címadó novellában, *A szerelem öt évszaka* címűben futnak össze. Feltételezésünk, hogy megoldás(ok), illetve különböző felismerések felé közeledünk, beigazolódnak: „leleplező” részletek egész sorára bukkanunk. Itt szembesülünk először a novellák korábban ismeretlen elbeszélőjével, az „öreg flanelruhás férfival”, aki a „fiatal flanelruhás férfi”, azaz valamikori önmaga élményeinek felelevenítésével újraéli és értékeli az életet. Élettörténete – legalábbis azok a részletek, melyekre rátalál az emlékezet – szerelmek történetével azonos.

Az öreg flanelruhás férfi a börtönön túlról figyelmezteti a fiatal flanelruhás önmagát: „Öreg flanelruhás férfiként úgy helyezkedett el, hogy mielőtt még a másik tudomást vehetett volna róla, karosszékéből jól láthassa a fiatal flanelruhást. Sajnálta, irigyelte is egyszerre. Irigyelte fiatalágáért és sajnálta, hogy börtönrács választja el tőle. Azzal, hogy hogyan került oda, nem akart foglalkozni, amúgy is minden figyelmét összpontosítani kellett, mert időnként egymás gondolatába vágva beszéltek, ilyenkor a mondatok egybemosódtak, egyikük szavát sem lehetett érteni” (*A szerelem öt évszaka*). A fiatal flanelruhás miközben „sokfenekű, sokmellű, sokcombú némberekről” mesél féligaz tör-